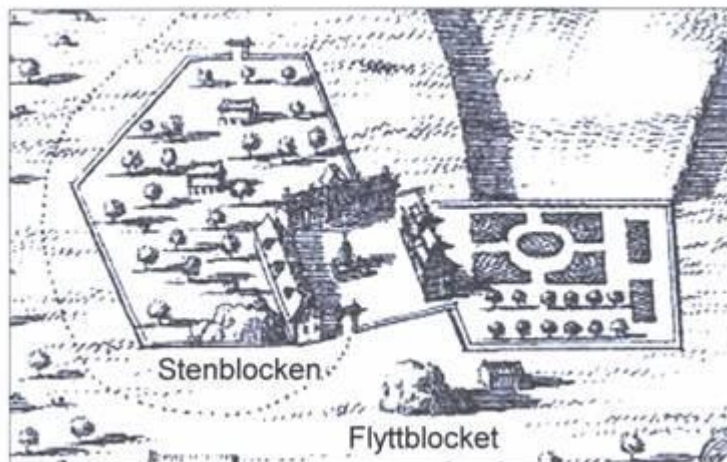

Birgittas grotta i tid och rum

Anders Brynielsson

Publicerad i Sjuhundrabygden år 2003. Bearbetad år 2019.

Den heliga Birgitta föddes i Finsta år 1303. Där ska hon som barn ha fått sina första uppenbarelser. En del av dessa har av eftervärlden förlagts till de stenformationer som finns i parken vid Finsta gårds huvudbyggnad. I denna artikel benämns de ”Flyttblocket” resp ”Stenblocken”.

Finsta gård från öster

van der Aveelen 1708

J W Westerling – år 1868

Westerling besökte Finsta år 1868 för att utröna vad som fanns kvar av tidigare omtalade fornlämningar i trakten. Han lämnade en rapport över sitt besök i Finsta i form av ett PM.

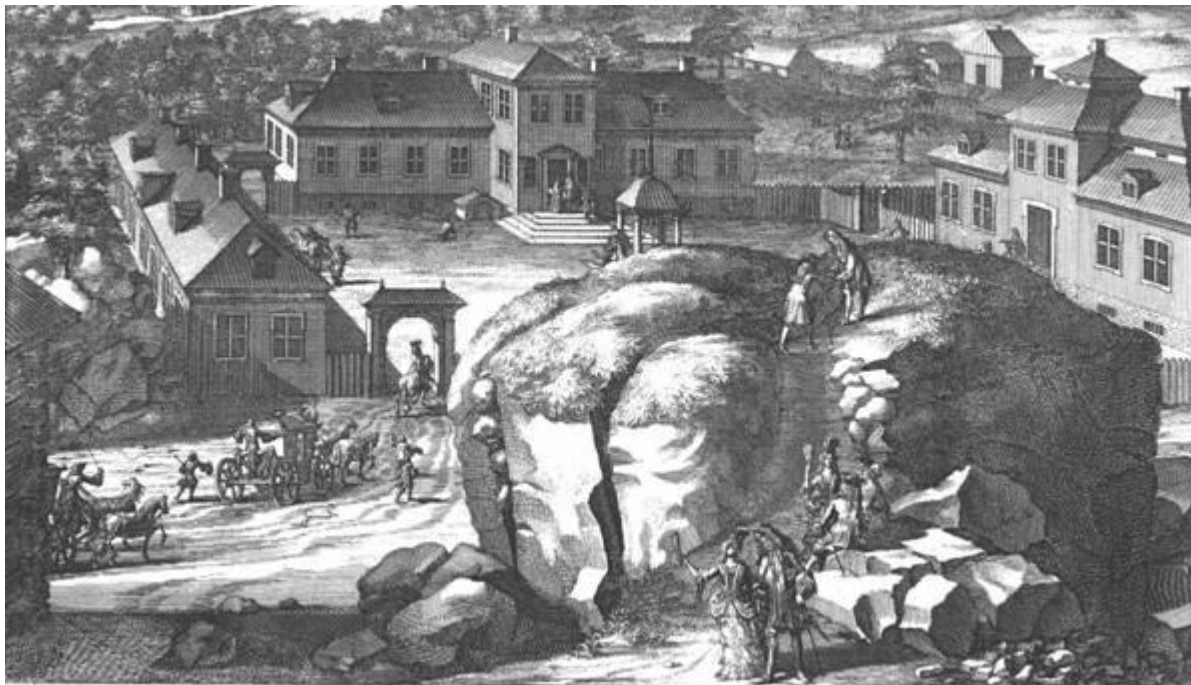
PM

”År 1868 d. 29 Augusti besökte undertecknad Finsta gård i Skiederö församling af Stockholms län, i ändamål att bese o, så vidt sig göra låta på en dag, undersöka huru mycket o hvilka af de fornlemningar, hvilka dels, i Radloffs ”Beskrifning öfver Norra delen af Stockholms län (2:a Delen sidan 93 o. f.) tryckt 1804, dels, i en av framl v. Presidenten m.m. Sven Lejonmarck år 1723 afgifven ”Underdånig Remonstration” (hvertill det något defecta Conceptet förvaras vid Finsta), med deri jemväl intagen s. å. af då varande Profissorn Eric Benzelius författad Relation (=”Tankar om finsta herregård”), äro beskrifne o uppgifna då, 1723, såsom befintlige, nu år 1868 kunde återfinnas o i hvad skick.....vice Kommisions Landtmätaren Herr A. Anderzon, som är intressent i Finsta, mötte, enligt öfverenskommelse, på stället, ledsagade o biträdde vid letandet samt med alla locala upplysningar.

Af ”Bönestället” o ”Kapellet” återfinns nu följande lemningar:

Midt emot hufvudbyggningen på gården på gårdsplanen vid Finsta, ligger en mycket stor isolerad klippa eller stenblock (= ”Flyttblocket”) (nu till det mästa bortskymd af en i nyare tider invid dess västra nästan lodräta sida uppförd Drängstugubyggnad). Denna klippa har en Remma (spricka) tvärtigenom ungefär i direction östväster, i hvilken efter tradition o all sannolikhet St. Brita haft sitt Böneställe o ofvanpå hvilket det i Katolska tiden sedermera uppförda Kapellet också sannolikt haft sin plats. Nu befinnes sjelfva remman åt väster (gårdssidan) der den är smalast, vara delvis fylld med nedfallna o mellan klippväggarna hängande större stenar o i följd deraf otillgänglig. Åt öster, der den är vida bredare, o hvarifrån efter traditionen o all sannolikhet ingången till Bönestället, så väl som uppgången till Kapellet varit, befanns, den nu vara till större alldeles uppfylld af dels större stenar men mest af hårdt packadt Kalkgrus samt större, sammanhängande fullkomligt tillhårdnade block af Murmassa (Kalk med inblandade gråstenar, så som de gamla brukade) så att man endast med största svårighet kan komma upp på sjelfva klippans öfversta plan, hvilket tyckes ligga ungefär lika högt med förnämnde derinvid befintliga 2 våningar höga Drängstuga. En rik källåder med klart vatten, utflyter under denna klippa på dess norra sida.

Åtskilliga gängse berättelser om i remman befintliga Jerndörrar, trappor, brunn m. m., förklarades af en mycket redigt o förståndig 70-årig Gumma: "Mor Greta" (hvilken, så som varande sjelf, jemte föräldrar före henne, födde o hela lifstiden vid finsta boende, var tillkallad för att lemna upplysningar o förklaringar öfver förut erhållna uppgifter) vara bara löst prat och sakna all grund.

Flyttblocket från öster

van der Aeveelen 1708

En ägare till gården, hade väl ämnat o gjort ett försök att låta upprensa och undersöka remman, men afstått derifrån i avseende till arbetets svårighet. Remman har helt visst alldrig varit utrymd sedan det nedbrunna Kapellet fyllde den med sina ruiner.

Straxt utom gårdsplanen ungefär 60 à 70 alnar i söder från St. Britas klippa, ligger en ungefär lika stor, om ej större dylik, också isolerad, endast med den skillnaden att denna är söndersplittrad i en mängd större o mindre, dock alla relativt stora, stycken (= "Stenblocken"), hvilka stödja och hänga imellan hvarandra, så att tydligen synes att de alla tillhört ett o samma block. (Den n. v. högen af stenar framställer sig för ögat som någonting helt).

Styckena der de ligga om hvarandra bilda sins imellan o inomsig en mängd små grottor, gångar, klyftor, gömslen o brunnar, hvilket förhållande kanske gifvit anledning till de gängse berättelserna om deri förkomna barn o jemväl till Benzeliis ordande om "the oliklige Steenbrått" o "våningsrum" åt de första invandrarna i dessa byggder. Ofvanpå denna krossade klippa har en icke så liten mångstammig Rönnbuske fattat rot och vuxit uppå."

Apropå "Jerndörrar" m m i "remman", har jag ett minne från min barndom av att någon en mörk höstkväll berättade att det skulle finnas en underjordisk gång mellan Övre Finsta och Skederids kyrka. Det var dock lite väl grovt för att jag skulle tro att det var sant.

Westerling förlägger alltså både "Bönestället" och "Kapellet" till flyttblocket. Han nämner också att stenblocken 60 – 70 alnar därifrån bildar "inomsig en mängd små grottor". Men han förknippar dem inte med St Brita.

Flyttblocket från söder

Stenblocken från norr

Radloff -- år 1804

”Nära gården är en hög af stora stenar, som fordom utgjort den grotta, i hvilken den heliga Birgitta hade sitt böneställe och erhöll en del af sina uppenbarelser.

Från början var det väl ett klippblock som var infruset i ett isberg, som guppade över Finsta. Klippblocket lossnade och föll till botten, där det landade på berg, vilket gjorde att det sprack upp i mindre stenblock.

På detta ställe stod i den katolska tiden ett kapell, som förstördes af våld och hvarom i Palmschöldska samlingarna följande anteckning finnes:”

”Herr Eric Johansson Wase, K. Gustaf I fader (1465-1520), har varit en lustig och kortvillig herre, som genom sitt lustiga snack kommit mången till löje, som skedde då S. Britta Kapel vid Finsta uppbrändes. Fru Cicilia (*Cecilia Månsdotter*) blef mäktad bedröfvad och sade: jag hade heller sett at alla de hus häruppå gården hade uppbrunnit än detta kapel; svarade han med uppräta händer: min k. Cicilia, Gud hafve lof, at det blef upbrändt. Jag fattig man stod däruti ofta rädd uti mina böner, altid fruktande at det skulle falla på mig, at ock fåglarne kunde hacka igenom taket, därföre min k. Cicilia var det väl at det brann upp. Gudi vare lof at vi behöllo våra nya stugor, at min stuga icke brann upp, hvilken icke stod långt ifrån samma kapel. Fru Cicilia kunde fördenskull intet annat än uti sin sorg le”.

Cecilia Månsdotter ärvde Finsta efter sin farmor, Birgitta Arentsdotter Pinnow, död 1487. Kanske barnet Gustav Vasa var med när hans föräldrar vistades på Finsta? Gustav Vasas syster, Margareta Eriksdotter, ärvde Finsta efter sin mor, Cecilia Månsdotter.

Norrtelje Tidnings sommarbilaga innehöll på 1990-talet en artikel med rubriken ”Vilken är egentligen Birgittas riktiga bönegrotta?” Enligt artikeln är den plats, som idag anges som Birgittas

grotta inte den rätta. Tidningen vill i stället, liksom Radloff, förlägga den till den samling stenblock, som alltså finns ett stenkast därifrån.

NT återger några dagboksanteckningar, gjorda av hembygdsforskaren Gustav Lovén från Söderbykarl, som besökte grottan 1882 och 1923. Han skriver år 1923 att

”I dag visas egendomligt nog S:ta Birgittas grotta på annan plats än där hon förut af ålder anvisats och i Dahlbergs Suecia avbildats. Nu visades den i en trång bergsspricka der lämningar av murverk dels sitter i vägg och dels i nedfallna klumpar. Den andra mycket rymligare grottan har omsorgsfullt befriats från den hvalfrest som ännu fanns kvar 1882 då jag första gången besökte grottan”.

Artikeln påminde mig om en händelse, som ägde rum i början av 1950-talet, då jag och några andra småpojkar var uppe på Övre Finsta, som det kallades på den tiden. En av grabbarna var Bror Jansson, min bänkkamrat under 6 år i Skederids kyrkskola. Han bodde i närheten och hade ganska nära till Övre. Det ingick väl så att säga i hans verksamhetsområde. För mig däremot var Övre en obekant plats, beroende på att jag bodde i Nedre Finsta, i Gammalgården, långt därifrån. Åtminstone för en 10-åring som helst skulle vistas söder om järnvägen. Vi befann oss vid den samling av stora stenblock, där Norrtälje Tidning ville förlägga Birgittas grotta. Bror visade att man kunde krypa in i en gång under stenblocken.

Efter att ha läst artikeln tänkte jag att denna grottgång var något som jag måste visa mina barn vid tillfälle. Det har jag också försökt att göra, men var skulle man krypa in? Det finns liksom ingenting som liknar en ingång. Det verkade bara vara skrevor utan fortsättning.

Johan Hadorph – år 1697

Under senare delen av 1600-talet genomfördes en landsomfattande kartläggning av fornlämningar under ledning av Johan Peringskiöld. Roslagen undersöktes av Johan Hadorph, vilken tycks ha ägnat sig mest åt att dokumentera och tyda runstenar.

Om Birgitta nämner han bara att ”På finsta Gård finnes uthom porthin en klippta benämnd S.Brijtas Borgh”.

Lars Salvius -- år 1741 -- ”Beskrivning öfver Upland”.

”...vid sielfva Sätessgården finnes också 2:ne små Berg, et litet Stenkast från hvart annat, hvilka nu äro underligen sönderfallne; på den ena kan ännu skönjas lemningar efter Murar, som til äfventyrs lärer varit et Kloster. I lika måtto vises än i dag det stället, hvarest den heliga Brigitta haft sit Bönehus, fast det nu är mycket nidfallit, hvilket alt det ena med det andra är aftagit i Koppar, som det sedt ut i Gref DAHLBERGS tid.”

Wilh. Tham -- år 1850 -- ”Beskrifning öfver Stockholms län”.

”På denna gårds egor skall en offerlund hafva stått; i sednare tider hade S:t Brigitta här bland temligen vilda bergkullar en grotta, och ett kapell för sina andaktsöfningar; efter andras antagande skall ock efter henne ett kloster här hafva funnits”.

I Svenska Familj-Journalen -- år 1865 finns en artikel,

”S:t Britas bönekapell på Finsta” av signaturen C.T.

”Säteriet Finsta, beläget vid sjön Björken i Skäderö socken, 1 mil från Norrtälje, är ett ställe som genom henne vunnit namnkunnighet. På säteriets ägor finns ännu många ättehögar och stensättningar, och i ett närbeläget berg de grottor, i hvilka Brita skall hafva övat sin andakt och mottagit sina uppenbarelser.”

”Bland flera fördjupningar i berget är äfven en som kallas S:t Britas Bönekapell. Detta hafva vi genom vår illustration sökt återgifva.”

S:t Britas Bönkapell

”Hennes lefnad tillhör nu historien, och hennes födelseort skulle förutan henne länge sedan hafva varit glömd af häfden, om den icke såsom platsen för helgonets vagger vunnit en sådan. Den hade trampats af hennes fot och här hade hon för sin andakt invigt ett särskildt ställe, dyrbart för alla hennes beundrare, och dessa voro hela den katolska kristenheten.”

*”Den gudomliga Birgittas böneställe i Finstad”
Oratorium diva BIRGITTAE in Finstad*

van der Aveelen 1708

Den gudomliga Birgittas böneställe i Finsta?

Landsfiskalen i Rimbo

skrev den 16 april 1934 till Riksantikvarien angående Birgittas grotta.

”Det har uppgivits för mig av en fullt trovärdig person, att nuvarande ägaren af Öfre Finsta gård i Skederids socken, där Den heliga Birgitta föddes och där hennes omtalade grotta finnes bevarad, låtit spränga i grottan, förmodligen för att där få så god plats att servering kan anordnas. Jag vore tacksam för en undersökning genom Eder samt meddelande, huruvida grottan är fridlyst”.

Riksantikvarien lät amanuensen, fil lic Rune Norberg undersöka grottan.

Den 19 juni 1934 lämnade han följande rapport.

Inom trädgården vid Finsta gård, på ett avstånd av c:a 50 m i sydlig riktning från mangårdsbyggnaden ligger ett ovanligt stort flyttblock, splittrat i flera delar. Liknande block av växlande storlek förekomma talrikt i trakten. Enligt tradition på orten skulle den heliga Birgitta ha låtit inreda ett kapell i en hålighet i ovannämnda block, som kallas ”Birgittas grotta”.

En genomgående öst-västlig spricka delar blocket i två delar. I väster bildas en c:a 75 cm bred ingång och strax innanför densamma vidgas håligheten så att ett rum med c:a 2 x 2 meters golvyta uppstår. Naturligt tak synes ha saknats och håligheten har på senare tid varit fylld med jord.

Vid mitt första besök på platsen syntes ”grottans” karaktär av fornminne högst problematisk. Vid den närmare besiktning som företogs kunde konstateras rester av en mur av oregelbundna stenar i kalkbruk. Svaga spår av denna mur på motsatta sidan av den stora sprickan antyda att den utgjort ett tak. På blockets översida, i syd-västra hörnet, anträffades en rund, brunslignande stensättning i kallmur.

De åtgärder, som vidtagits av nuvarande ägaren äro följande.

Den grottiliknande hålan har urschaktats. Vid grävningen anträffades längst i sydost i nuvarande golvnivån en mängd ben och några krukskärvor. Fynden ha medförts av undertecknad för att närmare undersökas i Stockholm.

Ett utskjutande parti av väggen omedelbart t. h. om ingången har bortsprängts och en stor spricka åt söder igenfyllets med sprängsten. Över den bredaste delen av ”grottan” har lagts en fyrkantig betongplatta som tak, undertill ”prydd” med täta droppbildningar av fastmurad, kalkslammad stenskärv.

Framför ett rött draperi på rummets södra vägg står ett altare med en Mariabild och på väggarna talrika konsoler med små statyetter, dekorerade vaxljus, ljusbärande putti, lampetter gjorda av paradplåtar till kaskar, blomstervaser m. m.

Vykort ”Interiör av Birgitta-grottan, Finsta”.
Elliord Mattsson 1930 – talet.

För besök i grottan upptages entréavgift, 25 öre, ”för underhåll och vård”. Omedelbart intill trädgårdsområdet finns en kiosk för kaffeservering etc. och i närheten därav en bod för souvenirer.

Stockholms Läns Landsting köpte år 1949 Övre Finsta för att, efter om- och tillbyggnader, där bedriva en lantmannaskola och en lantushållsskola. I samband med detta blev utformningen av Birgittas grotta på nytt aktuell. I ett protokoll, fört vid styrelsens för Finstaskolorna arbetsutskott sammanträde den 16 januari 1953, kan följande läsas:

§ 4 Ang. Birgitta-grottan å övre Finsta.

Redogjorde sekreteraren (A Piscator) för av honom enligt givet uppdrag verkställd utredning för ordnandet av den s. k. Birgittas bönegrotta å Övre Finsta.

Det skulle antecknas att dåvarande ägaren till Övre Finsta i början på 1930-talet låtit utvidga den klyfta, som finnes i den s. k. Birgitta-stenen, belägen i parken vid Övre Finsta corp de logis, samt där uppställt ett altare m. m., vilket allt nu var i illa medfaret skick. Vidare hade över altaret och klyftan anordnats ett å järnbalkar vilande cementtak samt andra anordningar vidtagits för att skapa ett grotliknande rum.

För att få klarhet i vilka synpunkter som från Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademiens samt från katolska kyrkans i Sverige sida anlades om frågan om dessa anordningars bibehållande eller icke samt event. framtida underhåll och vård hade sekreteraren besökt platsen tillsammans med en representant för de fornminnesvårdande myndigheterna, Fil.Dr. Westlund, samt en representant för katolska kyrkan, Pater Ferry.

Sagda representanter ville var för sig förorda att nuvarande altaruppsatsen och övriga anordningar helt borttogas och att klyftan så vitt möjligt vore återställdes i sitt förmodade ursprungliga skick främst genom att avlägsna ovannämnda cementtak. Pater Ferry framförde emellertid i detta sammanhang ett önskemål om att sedermera på lämplig plats i klyftan finge genom katolska kyrkans försorg placeras en enkel anordning för andakt.

Arbetsutskottet, som även var av den mening, att nuvarande altaruppsatsen borde helt borttagas och klyftan så vitt möjligt vore återställes i sitt förmodade ursprungliga skick, men icke hade något att invända mot att genom katolska kyrkans försorg viss enkel anordning för andakt vidtoges på sätt ovan antytts, beslöt överlämna ärendet till styrelsens avgörande.

Styrelsen beslutade tydligen i enlighet med arbetsutskottets förslag eftersom ”grottan” sedan 1950-talet haft ett utseende enligt Pater Ferrys önskemål.

Sommaren 2003 gjorde jag ett nytt försök att hitta grottan bland stenblocken. Jag övertalade en mig närstående yngre mansperson att följa med som grythund. Det var ett lyckokast. Han tog sig över stenarna i en skrevas mynning, tog sig sedan ned till dess botten och hamnade direkt i en grottas ena ände. Det är alltså ganska lätt att ta sig in i denna grotta. Problemet är att ingången inte går att upptäcka förrän man tagit sig ned till skrevans botten.

Grottan bildar en ca 4 m lång lutande gång. Bredden liksom höjden är omkring 1.5 m. Grottans golv, tak och väggar består av stenblock.

Det finns ytterligare två ingångar till grottan. Fast egentligen är de väl utgångar eftersom de bara kan upptäckas inifrån grottan. Den ena mynnar uppe bland stenblocken. Det är ganska lätt att ta sig ut den vägen.

Den andra mynnar i markplanet i ett rymligt rum med jordgolv, väggar av 1-3 meter höga stenblock och himlen som tak. Rummet ligger längst söderut bland stenblocken.

För att komma till detta rum inifrån grottan måste man krypa/åla medelst hasning. Man bör dessutom inte ha anlag för cellskräck.

Min personliga uppfattning är att denna naturliga grotta är den ursprungliga "Birgittas grotta".
Anders Brynielsson